

Olavi Koivukangas Ph.D.,FT

Siirtolaisuusinstituutin johtaja
Turku

DELAWARE-LAAKSON SUOMALAISSIIRTOLAISET

Maaliskuun 29. päivänä 1988 tuli kuluneeksi 350 vuotta siitä, kun Pohjois-Amerikan itärannikolle Delaware-joen suulle perustettiin "Uusi-Ruotsi" -niminen siirtokunta. Suuri osa siirtokuntaan 1600-luvulla muuttaneista uudisasukkaista oli suomalaisia - useiden tutkijoiden mukaan jopa enemmistö. Englantilaisten ja hollantilaisten jälkeen ruotsalaiset ja suomalaiset olivat ensimmäisiä nykyisen Yhdysvaltain asuttajia. Suomalaisilla siirtolaisilla ja heidän jälkeläisillään on ollut huomattava merkitys v.1776 itsenäiseksi julistautuneiden siirtokuntien syntymiselle ja kehitykselle. Suomalaisten maahanmuuttajien jälkeläinen löytyy itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajienkin joukosta.

"Uuden Ruotsin" perustaminen

Delawaren asuttamisen aikoihin Ruotsista tuli suurvalta Euroopassa kolmikymmenvuotisessa sodassa 1618-48. Merkantilismin periaatteiden mukaisesti myös Ruotsi halusi käydä kauppaa ja tuoda raaka-aineita - ennen kaikkea tupakkaa - valtameren takaisilta alueilta. Niinpä v. 1637 perustettiin yhteistyössä hollantilaisten kanssa "Uusi Ruotsi" -niminen kauppayhtiö. Hankkeen keskeinen puuhamies oli suomalaissyntyinen amiraali Klaus Fleming.

Syksyllä 1637 hollantilaisen Peter Minuitin johtamat laivat "Kalmar Nyckel" ja "Fågel Grip" purjehtivat Göteborgista perustamaan kauppa-asemaa Pohjois-Amerikan itärannikolle. Delaware-joen suulle saavuttiin maaliskuussa 1638 ja maihinnousu tapahtui Kristiina-joeksi ristityllä sivuhaaralla nykyisessä Wilmingtonissa. Maata ostettiin viideltä intiaanipäälliköltä, ja tukikohdaksi rakennettiin kuningatar Kristiinan mukaan nimetty linnake. Pian laivat palasivat takaisin, ja linnakkeen komentajaksi jätettiin luutnantti Måns Kling, jonka on arveltu olleen suomalaissyntyisen, sillä myöhemmin hänet lähetettiin Ruotsiin suomalaisten siirtolaisten pariin houkuttelemaan Delawareen uudisasukkaita.

Kaksitoista retkikuntaa

Ensimmäinen retkikunta koostui pääasiassa ruotsalaisista ja hollantilaisista sotilaista. Huhtikuussa 1640 "Kalmar Nyckel" saapui uudelleen Delawareen. Laivassa oli myös suomalaisia, mm. merimies Lars Anderson Ahvenanmaalta sekä sotilaat Maunu Anderson ja Peter Rambo. Rambo

avioitui myöhemmin Vaasasta kotoisin olleen Brita Mattsonin kanssa, ja hänestä tuli huomattavan amerikkalaisen suvun kantaisä.

Ruotsista ei ollut helppo löytää lähtijöitä kaukaiseen ja tuntemattomaan siirtokuntaan. Kesällä 1640 "Uudesta Ruotsista" palannut Måns Kling värväsi Vermlantiin ja Västmanlandiin muuttaneita suomalaisia uudisasukkaiksi Delawareen. Ruotsissa suomalaiset olivat jatkaneet ikivanhaa kaskeamisen perinnettään. Puita tarvittiin kuitenkin yhä enemmän kehittyvän kaivosteollisuuden tarpeisiin, ja suomalaisilta kiellettiin kaskenpoltto. Maaherra sai tehtäväksi vangita metsää tuhoavia suomalaisia Amerikkaan lähetettäväksi.

Syksyllä 1641 "Kalmar Nyckel" ja "Charitas" toivat siirtolaisia Delaware-joelle. Osa tulijoista asettui raivaamaan maata Kristiina-linnoituksen pohjoispuolelle. Tämä "Finlandiksi" kutsuttu asuinpaikka oli ensimmäinen pysyvä valkoihoisten asutus myöhemmässä Pennsylvanian osavaltiossa.

Kun hollantilaiset olivat v. 1641 luopuneet "Uusi Ruotsi" -yhtiön osakkeista Klaus Fleming halusi lähettää suuren retkikunnan Delawareen. Siirtokunnan ensimmäisenä kuvernöörinä toimi v. 1640-43 Peter Hollander Ridder, joka äitinsä puolelta oli suomalainen ja kotoisin ilmeisesti Tammisaaresta. Vuoden 1643 alussa siirtokuntaan saapui kuvernööriksi everstilutnantti Johan Printz. Hän oli johtanut suomalaista ratsuväkeä 30-vuotisessa sodassa ja osasi suomea. Ennen lähtöään Amerikkaan Printz asui Korsholman kartanossa ja sai tehtäväkseen värvätä uudisasukkaita Vaasan seudulta. Printzin mukana saapui myös hieman aikaisemmin lakkautetun Pohjanmaan komppanian sotilaita, mm. luutnantti Sven Skute Kruunupyystä.

Ruotsista ja Vaasan seudulta lähteneiden siirtolaisten lisäksi joitakin uudisasukkaita tuli muista osista Suomea. Suosittelipa Klaus Fleming Turun hovioikeutta karkottamaan lainrikkokijia Delawareen. Fleming oli siirtokunnan innokas tukija, kunnes v. 1644 hän sai surmansa tanskalaisten luodista.

Kaikissa "Uuteen Ruotsiin" lähetetyissä laivoissa oli runsaasti suomalaisia. Viimeisessä v. 1655 lähteneessä "Mercurius" -laivassa olleesta noin 100 siirtolaisesta melkein kaikki olivat suomalaisia. Syksyllä 1655 siirtokunta joutui hollantilaisten käsiin ja yhdeksän vuotta myöhemmin v. 1664 englantilaisille. Delawareen muuttaneiden suomalaisten kokomäärä lienee ollut 500-600 henkeä. Monien tutkijoiden mukaan he muodostivat enemmistön "Uuteen Ruotsiin" pysyvästi jääneistä uudisasukkaista, varsinkin kun monet ruotsalaiset virkamiehet ja sotilaat palasivat Ruotsiin hollantilaisten valtauksen jälkeen. Hollantilaiset pyrkivät houkuttelemaan lisää suomalaisia uudisasukkaita, ja varsinkin Ruotsin suomalaisseuduilta löytyi lähtijöitä. Vuosisadan loppuun mennessä siirtokunnan asukasluku nousi runsaaseen tuhanteen henkeen.

Suomalaiset asuivat erillään ja sovussa intiaanien kanssa

Delaware-joen laaksossa suomalaiset asettuivat asumaan erilleen, usein kauaksi linnakkeista ja ruotsalaisista. Syksyllä 1641 saapunut kolmas retkikunta asutti Finlandin ja Uplandin nykyisessä Pennsylvaniassa. Osa tulijoista siirtyi Delaware-joen itärannalle nykyisen New Jersey alueelle. Muistona suomalaisasutuksesta ovat paikannimet Mullica Hill ja Finn's Point joen ylimenopaikalla.

Kaskenpoltolla oli tärkeä merkitys suomalaisten levittäytyessä Delaware-joen laaksoon. Uudisasukkaat alkoivat viljellä ruista ja naurista, mutta havaitsivat pian, että maissi ja tupakka menestyivät paremmin. Siemenviljan lisäksi tulokkaat olivat tuoneet mukanaan hedelmäpuiden ja vihannesten siemeniä. Myös karjaa oli tuotu vanhasta kotimaasta. Karja voitiin pitää ulkona ympäri vuoden, sillä talvet olivat lyhyitä ja leutoja. Uudisasukkaat möivät karjaa intiaaneille, jotka oppivat valmistamaan voita ja juustoa. Intiaanit oppivat myös tuliaseiden ja rautaisten työkalujen käytön. Intiaaneilta uudisasukkaat omaksuivat maissijauhojen ja vaahterasiirapin käytön. Ruotsalaiset ja suomalaiset tulivat hyvin toimeen intiaanien kanssa, ja väkivallan teot olivat harvinaisia. Ruotsalaiset ja suomalaiset kohtelivat intiaaneja oikeudenmukaisesti pitäen heitä maan laillisina valtiaina. Kun William Penn neuvotteli intiaanien kanssa 1680-luvun alussa, hänellä oli oppaanaan ja tulkkiinaan kapteeni Lassi Cock, suomalaisen siirtolaisen poika.

Suomalainen kulttuuriperintö

Kaskenpolton ohella tärkein suomalaisten ja ruotsalaisten uudisasukkaiden anti Pohjois-Amerikan asuttamiselle oli hirsitalo. Jykevä pohjoismainen puutalo tuli tunnetuksi amerikkalaisena hirsitalona - länteen matkaavien pioneerien asumuksena, amerikkalaisuuden vertauskuvana ja monen poliitikon synnyinsijana. Jo pitkään on tunnustettu Pennsylvanian merkitys amerikkalaisen hirsirakentamisen ydinalueena.

Ensimmäiset mökit olivat vaatimattomia pyöreistä hirsistä rakennettuja asumuksia. Hirsien rakoihin laitettiin savea sekä sisältä että ulkoa. Ovi oli niin matala, että sisään päästäkseen täytyi kumartua. Takat tehtiin kukkuloilta löydetystä graniittilohkareista tai pelkästä savesta.

Hirsitalon ohella suomalaiset siirtolaiset toivat Amerikkaan myös saunan. Kylpeminen kuumien kivien luomassa lämmössä oli tuttua Navajo-intiaaneille. Delawaren kuumassa ilmastossa moskiittojen ahdistamille uudisasukkaille sauna tarjosi lievitystä puremiin ja virkistystä iltaisin.

Hirsirakennusten jälkeen huomattavin kulttuuriperinne, jonka "Uuden Ruotsin" asukkaat toivat mukanaan, oli veneenrakennus. Amerikkalaisen jokiliikenteeseen tarkoitetun köliveneen kehityksessä merkittävä osuus on ollut venetyypillä, joka Delawarejoen laaksossa tunnetaan nimellä Durham-vene. Erityisesti suomalaiset olivat tunnettuja veneenrakentajia.

Naiset puolestaan toivat mukanaan kutomisperinteen uuteen maailmaan. Alussa kudonta ja neuletyöt lienevät olleet alkeellisia ja lähinnä käyttövaatteiden valmistusta. Myöhemmin menetelmät kehittyivät ja taiteellinen taso nousi.

Ruotsalaisten ja suomalaisten siirtolaisten mukana tuli luterilainen uskonto Amerikkaan. Vuosina 1648-1786 uudisasukkaat ja heidän jälkeläisensä rakensivat 12 kirkkoa, joista puolet on vielä käytössä elävinä muistomerkkeinä asukkaiden uskosta ja hurskaudesta.

Delaware siirtolaisuuden alkuaikoina niin keskuksena olevassa Kristiinassa kuin muissakin keskuksissa puhuttiin sekä ruotsia että suomea. Ajan myötä ruotsista tuli hallitseva kieli, jonka suomalaiset ja alueelle asettuneet hollantilaiset omaksuivat. Yhtenä syynä tähän olivat eri kansallisuuksien välillä solmitut avioliitot. Myös lasten opetuksesta vastuussa oleva kirkko käytti ruotsin kieltä. Puhuttu suomenkieli on hävinnyt Delawarejoen laaksosta lukuun ottamatta eräitä jäänteitä paikannimissä ja amerikkalaiseen muotoon vääntyneissä sukunimissä, esim. Tossavainen -

> Tossa -> Tussey. Niinpä turkulaisen professorin Pehr Kalmin käydessä Delawaressa vuosina 1748-51 suomen kieli oli hävinnyt ja ruotsikin katosi seuraavan vuosisadan alkuun mennessä.

John Morton - kuuluisin jälkeläinen

Delawaren suomalaisten tunnetuin jälkeläinen oli Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen allekirjoittaja Pennsylvanian korkeimman oikeuden tuomari John Morton (1725-77). Wicacon kirkonkirjojen mukaan hänen isoisänsä isä Morten Mortenson kuoli v. 1706 lähes 100-vuotiaana. Merkintöjen mukaan hän oli syntynyt Suomessa. Hänen poikansa Morten syntyi Ruotsissa ja oli kahdeksanvuotias perheen saapuessa Delawareen v. 1654. On arveltu, että Mortonit kuuluivat alun perin Rautalammilta Ruotsiin muuttaneeseen Marttisen sukuun.